

## ÜLKELER ARASINDAKİ ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Yrd. Doç. Dr. Ayhan GENÇLER\*

### ÖZET

*Son yıllarda ülkelerin üzerinde durdukları konulardan birisini ülkeler arasındaki yüksek niteliklere sahip insan gücü hareketliliği oluşturmaktadır. Bu alandaki tartışmaların önemli bir kısmını ise yurt dışına öğrenim amacıyla gidipte dönmeyen öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmada da öğrenci hareketliliğine etki eden faktörler ve sonuçlarına ilişkin tartışma konuları değerlendirilmeye çalışılmaktadır.*

**Anahtar kelimeler:** Öğrenci hareketliliği, işgücü

### ABSTRACT

#### EFFECTS AND RESULTS OF STUDENT MOVEMENTS AMONG THE COUNTRIES

*In recent years, one of the issues that countries interested in, is international migration of highly skilled people. It has been seen that a great deal of the debates in this area are related to students who go abroad with an intention of education and of the same who don't come back to sending countries. In this study, it is evaluated that debating issues relating to factors effecting student mobility and its results.*

**Key words:** Student movements, labor force

### I.GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ticaretindeki artan büyüme ve ülkeler arasındaki engellerin ortadan kaldırılması yeni teknolojilerin üretimine hız kazandırmıştır. Bu yeni durum, sunulan mal ve hizmetlerin kalitelerinin artırılabilmesi için araştırma-geliştirme çalışmalarının daha da yoğunlaşmasına, aynı zamanda nitelikli ve yaratıcı becerilere sahip olan insan gücü kaynaklarına olan ihtiyacın artmasına yol açmıştır. Ancak nitelikli insan gücüne yönelik talebin iç kaynaklar ile karşılanamaması durumunda ülkeler bunları dışarıdan karşılama yollarına yönelmişlerdir. Bu nedenle de özellikle son dönemlerdeki göç hareketleri içerisinde yüksek niteliğe sahip bireylerin göçü, birçok ülkenin önemli tartışma alanlarından birisini oluşturmaktadır.

Beyin göçü olarak da nitelendirilen ülkelerin eğitilmiş ve nitelikli insan gücü sermayesi kaybı, ülkelerin içsel özelliklerine göre çok farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Ancak bu tip göç hareketi içinde özellikle yurt dışına eğitim amacıyla giden ve geriye dönmeyen öğrencilerin önemli potansiyele sahip oldukları görülmektedir. Bu çalışmada da, ülkeler arasında öğrenci hareketliliğine neden olan faktörler ele alınarak, yol açabileceği sonuçlar değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

### II.Küresel Entegrasyon Sürecinde Yüksek Nitelikli İnsanlar

Son yıllarda hızlanan küreselleşme süreci, malların, hizmetlerin ve sermayenin önündeki engelleri kaldırırken, ülkeler ve işletmeler arasında da rekabetin gittikçe yoğunlaşmasına, ekonomilerin daha fazla bilimsel temellere dayanmasına neden olmuş ve bunun doğal bir gelişimi olarak dünyadaki yüksek nitelikli kişilere olan talebi her zamankinden daha fazla arttırmıştır (Gençler, 2002: 2).

Yüksek nitelikli insan göçü, küreselleşmenin şiddetlenmesi ve ülkeler arasında giderek artan küresel eşitsizlik ve küresel etkileşiminde yansımasıdır. Küreselleşme sürecinin hız kazanması, gelişmekte olan ülkeler ile ilişkileri artırırken, gelişmiş ülkeleri daha da kuvvetlendirmiş; ülkeler arasında var olan eşitsizliğin artarak devam etmesine yol açmıştır. Uluslararası bağların güçlenmesi ve ülkeler arasında devamlı dengesiz bir gelişmenin varlığı, yüksek nitelikli insanların başta ABD olmak üzere

\* Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

gelişmiş ülkelere göçüne neden olmaktadır (Cheng ve Yang, 1998: 629). Bunların önemli bir kısmını da eğitim amaçlı bu ülkelere giden/gönderilenlerden ülkelere geriye dönmeyenler oluşturmaktadır. Bu yöneşte, diğer göç hareketlerinde olduğu gibi itici-çekici faktörlerin (savaşlar, ekonomik, siyasi, kültürel, dini, ailevi) etkisi olmakla birlikte, bu tip göç hareketlerinin ardında birçok kompleks nedenlerden de kaynaklandığı bilinmektedir. Gerçekleşen göç olayı sadece, gelişmiş-azgelişmiş ülkeler arasında değil, gelişmiş ülkeler arasında da yaşanmaktadır. Ülkeler arasındaki iktisadi ve eğitim alanlarındaki etkileşimin artışı hareketliliğin temel noktalarını oluşturmaktadır. Yaşanan bu durumda gelişmiş ülkeler net alıcı pozisyonunda iken, gelişmekte olan ülkeler ise kaybedenler kısmını oluşturmaktadırlar.

### 1.Ekonomiler Arasında Karşılıklı Etkileşim

Ülkeler arasındaki karşılıklı ekonomik etkileşimin gelişmekte olan ülkelere (GOÜ) gelişmiş ülkelere (GÜ) başta ABD olmak üzere profesyonel niteliklere sahip insanların akışındaki ana koşulları oluşturduğu ileri sürülebilir. Bu süreç, II.Dünya Savaşı sonrasında başta ekonomik alanda olmak üzere küresel düzeyde yeniden yapılanma ile başlamıştır. Yeniden yapılanma sürecinin GÜ ve GOÜ'ü birbirlerine bağlayıcı ve tamamlayıcı özelliği de bulunmaktadır. ABD gibi, modern teknolojik gelişme avantajlarına sahip olan GÜ'in hızlı ekonomik gelişmeleri, transformasyon ile sanayi ekonomisinden (ikincil ekonomi) enformasyon ekonomisine (üçüncül ekonomi) geçişleri, yüksek eğitilmiş insanlara da büyük bir talep ortaya çıkarmıştır. Ancak bu talep, GÜ'in profesyonel nitelikteki insan arzından fazla olmaktadır. Gelişmenin sürdürülerek, kapitalizmin daha ileri aşamalara götürülebilmesi için oldukça büyük miktarda yüksek eğitilmiş profesyonel insana sahip olmak gerekmektedir. Ekonomik büyüme ve altyapı yatırımları, aynı zamanda araştırma için olumlu çevresel şartları da (büyük ödenekler, daha fazla personel, gelişmiş teçhizat ve araştırma kolaylıkları gibi) beraberinde getirmektedir. Bu koşulların varlığı, daha iyi çalışma koşulları ve göreceli olarak yüksek gelirlerle dönüşmektedir. Yüksek nitelikli profesyonellere olan talep ve göç politikaları ile birlikte, mükemmel araştırma, çalışma ve yaşam koşulları, yabancı profesyonellerin GÜ'de istihdam arayışlarında bulunmalarına yönelik en önemli çekiciliği oluşturmakta ve yüksek eğitilmiş insan gücünün akışındaki altyapıyı oluşturmaktadır (Cheng ve Yang, 1998: 630).

GÜ'in kuruluşlarının, kar oranlarını daha da arttırabilmek için ucuz işgücünün olduğu GOÜ'e aktardıkları kaynaklar ve sermaye ile kurdukları işletmelerdeki çalışanlarda potansiyel profesyonel göçmen havuzlarını oluşturmakta ve bu yöntem ile de göçmen tercih edebilme imkanına sahip olabilmektedirler. GOÜ'deki yabancı direkt yatırımlar, yerel profesyonellere ulus üstü kurumlarda orta veya yüksek seviyede iş imkanı sağlayabilmekte, bu da ihtiyaç duyulan işler için pürüzsüz insan akışını sağlamaktadır. Bu kuruluşlarda çalışan profesyonellerin sıkça ileri ülkelere kısa dönemli eğitime tabi tutulmaları, ileri ev sahibi ülke ile kendi ülkeleri arasındaki farklılıkları anlamalarını da kolaylaştırmaktadır. Bundan başka, bu profesyonellerin aldıkları ücretler, benzer durumdaki firmalarda veya kuruluşlarda çalışanlara göre daha yüksek olmasına rağmen, GÜ'de çalışanlarla mukayese edilemeyecek ölçüde daha düşüktür. Ücret farklılığının bilincinde olunması da diğer bir etkidir. Yabancı firmalarda stratejik pozisyonda profesyonel fırsatlar ile istihdam edilmeleri, global iletişimin içine girmeleri için kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca profesyoneller ile GÜ arasındaki siyasal bağların kuvvetlenmesi ve ülkedeki farklılıkların bilincine varılması veya ülkesindeki ekonomik ve siyasal koşulların değişerek daha da kötüleşmesi, onları göçe motive etmektedir (Cheng ve Yang, 1998: 631).

Göçü alan ve veren ülkeler arasındaki ekonomik etkileşim ve ticaretin seviyesi de GÜ'e profesyonellerin göçünü arttırmada göz önünde tutulması gerekmektedir. ABD örneğine bakacak olursak, en büyük ticari partnerleri Kanada, Japonya, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, Hollanda, Avustralya ve diğer Batı Avrupa ülkelerinin yanında ticarete bulunduğu hızlı gelişmekte olan ülkelere Tayvan, Güney Kore, Meksika, Brezilya, Singapur, Malezya, Tayland ve Çin gibi, artan ticari ilişkiler ile profesyonelleri gönderici ülkelerin insanlarının ABD'li kuruluşlarla irtibata geçme ve istihdam fırsatları yakalayabilme şansı doğurmaktadır. Muhtemelen ikili ticari ilişkilerdeki artışın da profesyonel insanların göçüne neden olduğu belirtilebilir. Bu sebeple, GOÜ ile GÜ arasındaki ekonomik etkileşim, ülkenin profesyonel insanlarının uluslar arasındaki eşitsizliklerin, onların maddi ve kültürel farklılıklarının farkında olmalarına yol açmakta, Batılılaşmalarını arttırmakta, iletişim fırsatlarının sağlanması ile onların uluslararası iş piyasalarına kolay kabul edilebilmeleri için hazırlanmalarında ödüllendirici olmakta ve göç şansını arttırmaktadır. Fakat her ülkenin dünya ekonomisindeki pozisyonu ve ekonomik etkileşimi bakımından gönderen ülke ile ABD arasındaki ekonomik etkileşim farklı olmakta, farklı ülkelere ABD'ye profesyonellerin göçündeki fırsat da değişmektedir (Cheng ve Yang, 1998: 632). ABD'ne olan göçteki gibi diğer gelişmiş ülkelere olan hareketlilik de benzer etkileşim içindedir.

## 2.Eğitim Alanındaki Etkileşim

GÜ ile GOÜ arasındaki ekonomik dayanışma, bu ülkeler arasında yüksek eğitim alanındaki etkileşimi de büyütüştür. Teorik olarak bu etkileşim gönderen ve alan ülkeler arasındaki çok yönlü karşılıklı değişim ve ilişkiye dayanmaktadır. Ancak pratik olarak, GÜ'in yüksek eğitim sistemlerinin, bilimsel bilgi toplama, ileri teknolojik temel, ekonomik ve sosyal altyapı için gerekli olan şeyler bakımından GOÜ'e göre üstün avantajlara sahip olduğu görülmektedir. GÜ'in eğitimleri, GOÜ'den gelen öğrenciler ve bilim adamlarının İngilizce'ye hakim olmaları ile teknik terminolojiyi, bilimsel bilgiyi paylaşma, yaygın araştırma metotları ve düşünme tarzları bakımından kolaylıklar sağlamaktadır. Bu eğitim sistemi GÜ'de bulundukları zaman onların geleneksel ve ulusal değerlerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Batının değerleri ile ilişkilendirilmiş kalkınma ve modernleşme süreci kolaylaşmaktadır. Bu durumda ülkelerindeki ailelerine ve sosyal bağlarına rağmen, ulusal ve siyasal değerlerindeki azalmadan dolayı da kalabilirler. Diğer koşulların bu kişilerde etken olması, onları GÜ'de sürekli istihdam arayışına itecektir. Aldıkları Batılı eğitimleri nedeniyle, GÜ ihtiyaçlarına uygun olanlar ile daha yakından ilgilenirler, eğer etkin yeni üyeler kazanılamazsa, göç politikaları ile yerleştirmek eğiliminde olurlar. Nitekim, ABD'de olduğu gibi yabancı doğumlu profesyoneller istihdamlarını temin ettikten sonra, sürekli ikamet ayarlamak yolu ile göçmen olabilmektedirler. Gönderen ülkelerin birçok profesyonel insanı bu yöntemle göçmen olmaktadır (Cheng ve Yang, 1998: 632-3).

Diğer taraftan GÜ, başta eski kolonileri olmak üzere GOÜ'de okullar ve kurslar açarak eğitim modellerini onlara ihraç ederler. Oralara hocalar gönderilerek, ülkeler arasında karşılıklı olarak öğrenci ve hoca değişimi ile aralarındaki bağlar arttırılır ve yoğun etkileşim ile profesyoneller veya potansiyel profesyonellerin olası göçle kazanılmalarına çalışılır (Cheng ve Yang, 1998: 634).

Ülkeler arasındaki gelişmedeki eşitsizlik yeni bir fenomen olmamakla birlikte, son yıllarda zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki aralık genişlemiştir. 1950'li yıllarda düşük gelirli ülkelerde kişi başına gelir 164 dolar iken, zengin ülkelerde 23 kat daha fazla olup 3.841 dolar olarak gerçekleşirken, kırk yıl sonrasında 1990 yılında kişi başına gelir düşük gelirli ülkelerde 350 dolar ve gelişmiş ülkelerde ise 60 kat fazlası ile 19.950 dolar olmuştur. Bu durum yoksulu daha fazla fakirleştirmemiştir, ama zengin daha fazla zenginleşmiştir. Gelişme düzeyleri arasındaki eşitsizliğin yansımaları olarak zengin ülkelerin iş, hammadde gibi eşit olmayan değişim ile dünya kaynaklarından daha fazla fayda elde etme ve bu faydayı maksimize etme gibi avantajlar sağladığı görülmektedir. Bu da ülkeler arasında yaşam koşullarında, iş ve araştırma koşullarında, çocukların eğitim fırsatlarında, politik koşullarda, bilim ve teknoloji alanlarında istihdam farklılıkları yaratmaktadır (Cheng ve Yang, 1998: 634-6). Özellikle gelişmiş ülkelerdeki eğitim ve araştırma kurumlarının sunduğu yüksek imkanlar ve bilim dallarındaki üstünlükleri bu ülkelere nitelikli insan kaynağına sahip olabilmek amacıyla öğrenci gönderilmesine yol açmaktadır.

Bilimsel Alanlarda Uzman Merkezlerin Olması: Öğrencileri yurtdışına yollamanın ekonomik argümanlarından biri, istenen kaliteyi elde etmek için ihtiyaç duyulan kritik kitleye ulaşmada ulusal arz ve talebin yetersiz olduğu özel alanlarda gençleri eğitime fırsattır. Bu tür (arbitraj) hem donanım hem de teknik personelin yüksek maliyetlerini kapsayan belirli tecrübe metotlarının kullanıldığı bilimsel ve teknik araştırmalarda yaygındır. Bu da yurtdışındaki özel araştırma merkezlerini kullanmayı daha rasyonel hale getirir. Benzer şekilde uzmanlık eğitiminin yoğun sermaye gerektiren belirli türleri, adayların sayısının az olması nedeniyle bazen savunulamaz niteliktedir. Bireyleri yurtdışına yollamak çok daha ucuz olabilir ve aynı zamanda en çok uzmanlığa sahip eğitim kurumlarını seçmeyi de mümkün hale getirebilmektedir (Tremblay, 2002: 59).

Dil ve Kültürel Faktörlerin Rolü: Öğrenci hareketliliğinin belirli ülkelere ve bölgelere doğru olmasının ardında yatan etkenlerden birisi de tarihsel ve kültürel bakımdan bu dillerin (İngilizce, Almanca, Fransızca) önemli bir alanda geçerli olmalarıdır. Öğrenciler bu dillerin olduğu ülkelerde öğrenim gördükten sonra dilleri geliştiği için de ekonomik olarak değer kazanmaktadırlar. Bu nedenle Anglo-Saxon ülkelerden ana dillerinin dışında başka bir dilin kullanıldığı ülkelere hareketlilik de oldukça azdır. Birleşik Krallıktan İngilizce dışında bir dille eğitim görmek için gidenlerin oranı %43.1 dir. Bunların %18.2'si Fransızca, %13.5'i Almanca ve diğerleri de başka dillerle eğitim amacıyla gitmişlerdir. ABD'den giden öğrencilerin %40.8'i yabancı bir dille eğitim yapan yerlere giderken bunların %21.9'u Fransızca ve %18.4' Almanca ve geriye kalanı da başka bir dille eğitim yapılan yerlere gitmişlerdir. Türkiye'den yurtdışına giden öğrencilerin %68.1'i Almanca, %24.9'u İngilizce, %6.5'i Fransızca'nın ana dil olduğu ülkelere gitmişlerdir. Japonya'dan giden öğrencilerin %92.2'si, İsveç'ten gidenlerin %63.2'si,

Hollanda'dan gidenlerin %51.3'ü, Fransa'dan %72.2 ve Almanya'dan %65.7'si anadili İngilizce olan ülkelere gitmişlerdir (Tremblay, 2002: 60).

**Kurumsal Faktörlerin Rolü:** Özellikle Avrupa'da, kurumsal faktörlerin yakınlığı öğrenci göçünün nedenlerini açıklayabilmektedir. Ülkeler ve üniversiteler arasında yapılan anlaşmalar, coğrafi yakınlıktan kaynaklanan olumlu faktörlerin varlığı ve bilgi toplama işleminde sağladığı kolaylıkların öğrenci göçünü arttırdığı söylenebilir. Bundan başka, daha önce giden öğrencilerin sağladığı iletişim ve özellikle diplomalar arası denkliğin olması da önemli nedenlerdir.

### III.Yüksek Nitelikli İnsan Kaynağı Göçünde Öğrenciler

Yabancı ülkelerin insan kaynaklarının çekilmesinde, nitelik sahibi olarak getirilenlerin dışında, bu niteliğe sahip olmaksızın veya varolan becerilerini arttırmak için eğitim ve öğrenim amacıyla gelenlerden aranılan niteliklere sahip olanların kalmalarının sağlanması, ülkenin nitelikli eleman açığının kapatılmasında en önemli potansiyel kaynaklardan biri olarak görülmektedirler. Nitekim eğitim için gelenlerin önemli bir kısmı ülkelere geri dönmeyerek yurtdışında çalışmayı tercih etmektedirler. Bu tip hareket içinde bulunanlar sadece gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere gidenlerden oluşmamakta, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin insanları arasında da bu süreç yaşanmaktadır.

Öğrenci göçü, eğitim amaçlı giden öğrencilerin bulundukları ülkede giderek alanlarında uzmanlaşmalarının ardından ev sahibi ülkenin çalışan nüfusuna ve üretimine katılmalarında adeta bir çeşit bilim ve teknoloji alanında insan kaynağı göçünü oluştururlar. Öğrencilerin bu hareketi genelde iki kombinasyon şeklinde meydana gelmektedir (OECD, 2001: 94; Tremblay, 2002: 42).

- İlk olarak, öğrenciler çalışmalarının bir bölümü için profesyonel düzeyde (özel veya akademik) bilimsel bir konu veya tez için araştırma faaliyetinde bulunabilmenin gerekliliği olarak araştırma programlarına kayıt olurlar. Bunun sonucu olarak da çoğu durumda profesyonel çalışanlar, ev sahibi ülkenin Ar-Ge çalışmalarının bir bölümünü oluştururlar.
- Ek olarak, stajyer doktorluk (intern), sık sık öğrenciliğin sonlarında, teorik olarak öğrendiklerini kendi kalite seviyeleriyle uygun şekilde fonksiyonel olarak geliştirmeleri bakımından gerekli olmaktadır. Bu ise, bilim ve teknoloji alanında insan kaynağı göçünün de göz önünde tutulmasını gerektirmektedir.

Bu kombinasyonların hepsi tüm göçmen öğrencileri kapsamamakla birlikte, yine de bu haller öğrencilerin göçüne ilişkin bazı açıklamalar getirmektedir. Eğitim amaçlı gidenlerin daha ileri aşamalara ulaşabilme, deneyimlerini arttırma, daha iyi mesleki çalışma ortamına ve imkanlara sahip olmaları yanında, ekonomik açıdan da iyi koşulların bulunması durumunda ülkelere dönmelerini tercih nedeni yapabilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelere giden göç, kalıcı nitelikte olurken, gelişmiş ülkelere giden göç ise sürelilik esasına dayalı olarak gerçekleşmektedir.

### IV.Öğrenci Göçünün Dinamikleri ve Boyutu

Öğrenci göçünün, genellikle bilim ve teknoloji alanındaki insan kaynağı göçünün bir şekli ve aynı zamanda habercisi konumunda olduğu da ileri sürülmektedir. Çalışma ekonomisi alanında yapılan çalışmalar çoğunlukla eğitimin göçü hızlandırıcı etkisi olduğunu ve iş piyasalarında da bunların hızla emilebildiğini ortaya koymaktadır (OECD, 2001: 95). Uluslararası alanda nitelikli insan göçünün önemli bir kısmını oluşturan öğrenci göçünde, aynı kaynaklardan beslenmelerine rağmen, bu hareketlilikte ülkeler arasında önemli farklılıklar da görülmektedir.

Nitekim, tarih boyunca farklı yerlerin cazibe merkezi konumunda olduğu ve birçok ülkenin bilim adamlarını, araştırmacıları, öğrencileri kendilerine çektikleri bilinmektedir. Sümerler ve Babililerin tarihte en eski uygarlıkları oluşturdukları bilinmekle birlikte, M.Ö 338 yılında Platon'un Atina'da kurduğu Akademi ile M.Ö 335 yıllarında Aristoteles'in kurduğu Lise tarihin bilinen en eski araştırma kurumları olarak geçmektedir. M.Ö 300 yıllarında ise Ptolemais sülalesinin İskenderiye'de kurduğu kütüphane burasının zamanının bilim merkezi olmasını sağlamıştır. Şehir dışına çıkmanın bile hayati tehlike oluşturduğu o dönemlerde insanlar, bilim ve eğitim için tehlikeleri göze alarak başka diyarlara gitmişlerdir. Zamanla yeni ileri medeniyetlerin ortaya çıkması ile çekim merkezleri de değişmiştir. Daha sonraları Avrupa kıtasında İtalya'da Salerno ve Bologna'da, Fransa'da Montpellier'de üniversiteler

kurulmaya başlanmıştır. 1250 yılında ise bunların sayısı yirmiyi (İtalya'da 9, Fransa'da 5, İngiltere'de 2, İspanya'da 4.) XIV'ncü yüzyılın sonlarında ise sayıları seksen'e ulaşmıştır (Dedijer, 1968: 21). Amerika kıtasının keşfine kadar Avrupa kıtası bilimsel alanda çekim merkezi olma özelliğini korumuş, bu tarihten itibaren Avrupalı bilim adamları ABD'ye çekilmeye başlanmıştır. Başlangıçta dini ve kolej esasına dayalı olarak oluşturulan eğitim sistemi, sonraları araştırma ve kar amaçlı, başlarına ünlü hoca ve organizatörlerin getirildiği üniversiteler haline dönüşmüştür. (Kurtuluş, 2000: 178-180). Avrupa kıtasındaki Oxford, Cambridge, Londra gibi ünlü üniversiteler cazibe merkezi olmuşlar ve en fazla öğrenci çekme özelliklerini II.Dünya Savaşı sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Bu tarihten sonra ise en fazla öğrenci çeken öğretim kurumları konumuna Amerikan üniversiteleri geçmeye başlamıştır. Amerikan Üniversitelerine 1960 yılında kayıt yaptıran yabancı öğrenci sayısı 48.486 iken 1970 yılında 134.959'a, 1980'de 286.343'e, 1992'de 419.585'e çıkmıştır (Cheng ve Yang, 1998: 632).

Yabancı öğrencilerin tamamına yakını OECD ülkelerine gitmektedir. Bunların %82'si beş ülkede bulunmaktadır. ABD' tüm öğrencilerin %34'ünü, Birleşik Krallık %16'sını, Almanya %13'ünü, Fransa %11'ini, Avustralya %8'ini ve %18'ini diğer ülkeler (%3'ünü Kanada, İspanya, Avusturya, Japonya ve İtalya %2'ser, İsviçre %1 ve %6'sını da diğerleri) almaktadır (OECD, 2001: 104).

Tablo.1 1998 Yılında Seçilmiş OECD Ülkelerindeki Yabancı Öğrenci Stoku (Bin ve %)

| Ülkeler    | Binler | Başka bir OECD ülkesinden(%) | Ülkeler            | Binler         | Başka bir OECD ülkesinden(%) |
|------------|--------|------------------------------|--------------------|----------------|------------------------------|
| Avustralya | 109.4  | 18.4                         | Japonya            | 55.8           | 38.2                         |
| Avusturya  | 28.4   | 65.6                         | Kore               | 2.5            | 31.2                         |
| Belçika    | 7.3    | 63.2                         | Lüksemburg         | 0.6            | 84.3                         |
| Kanada     | 32.9   | 42.1                         | Yeni Zelanda       | 5.9            | 21.5                         |
| Çek Cum.   | 4.1    | 27.6                         | Norveç             | 5.8            | 54.5                         |
| Danimarka  | 11.0   | 42.0                         | Polonya            | 5.4            | 17.7                         |
| Finlandiya | 4.3    | 35.9                         | İspanya            | 29.0           | 65.7                         |
| Fransa     | 148.0  | 26.8                         | İsveç              | 12.6           | 63.1                         |
| Almanya    | 171.2  | 56.3                         | İsviçre            | 24.4           | 72.7                         |
| Macaristan | 6.7    | 35.8                         | Türkiye            | 18.7           | 8.9                          |
| İzlanda    | 0.2    | 81.4                         | İngiltere          | 209.6          | 59.8                         |
| İrlanda    | 6.9    | 72.3                         | ABD                | 430.8          | 39.0                         |
|            |        |                              | <b>Toplam OECD</b> | <b>1,327.2</b> | <b>44.5</b>                  |

Kaynak: (OECD, 2002: 5).

OECD ülkeleri içinde en yoğun öğrenci çeken ABD'nde 1998 yılı itibarıyla 430.8 bin yabancı öğrencinin bulunduğu, bunların %39'unu bu teşkilata üye olan ülkelerin öğrencileri olduğu, %61'ini ise dünyanın diğer ülkelerinden gelenlerin oluşturduğu görülmektedir. ABD'den sonra 209.6 yabancı öğrenci ile İngiltere'nin geldiği ve bunların %60'a varan kısmının bu teşkilata üye ülkelere gelenlerin %40'a varan kısmının ise diğer ülkelere gelenlerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu ülkeleri sırasıyla Almanya, Fransa ve Avustralya izlemektedir. Fransa ve Avustralya'ya gelen yabancı öğrencilerin %73.2 ve %81.6 ile büyük bölümünü OECD dışından gelen ülkelerin öğrencileri oluşturmaktadırlar. Görülen diğer önemli bir farklılıkta OECD ülkeleri arasında ekonomik bakımdan en geri ülke durumunda olan Türkiye'nin gelen 18.7 bin yabancı öğrenciden sadece %8.9'unu OECD üyesi ülkelerinin öğrencileri oluşturmaktadır. Bu da Türkiye'nin diğer ülkelere göre OECD üyesi ülkelerin kendi aralarındaki öğrenci hareketliliğindeki en düşük payı aldığını göstermektedir.

Yabancı öğrencilerin yoğunluğunun belli başlı ülkelere toplanmasının nedenlerinden birisini de bu ülkelerin diğerlerine göre nispeten daha gelişmiş olmalarındandır. Ancak bu hareketliliği etkileyen başka faktörler de bulunmaktadır. Bunları birkaç noktada toplamak mümkündür (Tremblay, 2002: 46).

- Ülkenin nüfus yapısının büyüklüğünün mobilitayı azalttığı görülür. ABD, Fransa, ve Birleşik Krallıktan düşük seviyedeki hareketliliğin işaret ettiği gibi. Buna karşılık Avusturya, Kanada, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, Lüksembourg, Norveç, yeni Zelanda ve İsviçre gibi ülkeler daha fazla harekete eğilimlidirler. En makul yorum eğitim sisteminin doğasıyla ilişkilidir. Daha büyük nüfus daha çeşitli bir

eğitim sistemini mümkün kılmaktadır. böylece tüm alanlarda en yüksek seviyede eğitim imkanı bulunabilmektedir. Diğer ise küçük ülkelerin uluslararası bakış açısından kaynaklanmaktadır. Ekonomik taleplerle motive edilmiş ve sınırların yakınlığından kolaylaştırılmış, sürekli davranışın bir örneği haline gelebilmektedirler.

- Ülkelerin büyüklüğünün öneminin yanında, kurumsal yakınlık da öğrenci göçünde güçlü bir rol oynamaktadır. AB ülkelerindeki yüksek dereceli hareketliliğin gösterdiği gibi karşılaştırdığımızda Çek Cumhuriyeti ya da Polonya gibi AB'nin dışındaki ülkelerle AB ülkeleri arasındaki yüksek hareketlilik gibi. AB ülkeleri arasındaki yüksek hareketlilik, hareket özgürlüğü politikaları tarafından kolaylaştırılır, aynı zamanda derecelerin tanınması ve değişim programlarının olması (Erasmus ve Socrates) ve öğrenci hareketliliğine verilen destek.
- Son olarak coğrafi uzaklık hareketlilik üzerinde bir fren etkisi yapar. Avustralya'da Japonya'dan ve ABD'den öğrenci göçü çok düşük bir seviyededir. Buna karşılık Avrupalı öğrenciler komşu ülkelerdeki eğitim programlarından daha fazla yararlanabilmektedirler.

Yapılan analizlerin sonucu üye olmayan ülkelerin kurumsal yakınlığı rolünü göstermek (Afrika ülkelerinden Avrupaya, Çek Cumhuriyeti'nden öğrencilerin oldukça büyük oranda gittiği Slovak Cumhuriyeti'nde olanlar) ve uzaklığın yarattığı engeller (Latin Amerika, Asya, Merkezi Avrupa'da Litvanya ve Letonya) ve ülkelerin büyüklüğüdür.

**Tablo.2 1998 Yılında Seçilmiş OECD Ülkelerinde Belli Başlı Yabancı Öğrencilerin Orijinlerine Göre Dağılımı (%)**

| Ev Sahibi Ülke | 1. Sıra           | 2. Sıra         | 3. Sıra          | 4. Sıra           | 5. Sıra         | 6. Sıra       |
|----------------|-------------------|-----------------|------------------|-------------------|-----------------|---------------|
| Avustralya     | Malezya (14.7)    | Singapur (13.4) | Hong Kong (12.2) | Endonezya (7.2)   | İngiltere (4.9) |               |
| Avusturya      | İtalya (23.3)     | Almanya (19.1)  | Türkiye (4.0)    | Bulgaristan (3.7) | İran (3.3)      |               |
| Kanada         | Fransa (10.7)     | ABD (10.0)      | Hong Kong (8.2)  | Çin (7.2)         | Japonya (4.0)   |               |
| Danimarka      | Norveç (10.5)     | İzlanda (5.7)   | Almanya (5.3)    | İsveç (3.9)       | İran (3.9)      |               |
| Fransa         | Fas (11.8)        | Cezayir (10.9)  | Almanya (3.5)    | Tunus (3.4)       |                 |               |
| Almanya        | Türkiye (15.2)    | İran (5.2)      | Yunanistan (5.0) | Avusturya (4.0)   | İtalya (4.0)    | Polonya (4.0) |
| İtalya         | Yunanistan (49.1) | Almanya (4.4)   |                  |                   |                 |               |
| Japonya        | Çin (45.6)        | Kore (33.0)     | Malezya (3.7)    |                   |                 |               |
| Yeni Zelanda   | Malezya (32.0)    | Japonya (6.1)   | Hong Kong (4.9)  | ABD (4.9)         | Tayland (4.8)   |               |
| İspanya        | Fransa (13.4)     | Almanya (11.0)  | İtalya (10.0)    | İngiltere (8.1)   | Fas (6.8)       |               |
| İsviçre        | Almanya (22.4)    | İtalya (15.6)   | Fransa (10.6)    | İspanya (6.0)     |                 |               |
| İngiltere*     | Yunanistan (12.1) | Malezya (8.2)   | İrlanda (7.8)    | Almanya (6.2)     | Fransa (6.0)    |               |
| ABD            | Çin (9.8)         | Japonya (9.8)   | Kore (8.9)       | Hindistan (7.0)   | Kanada (4.6)    |               |

Not: Ülkelerde tüm yabancı öğrenciler içinde % 3'den daha az orana sahip olanlar tabloda yer almamaktadır.

Kaynak: (TREMBLAY, 2002: 53).

\* İngiltere tanımlamasında "Birleşik Krallık"ı oluşturan ülkeleri içermektedir.

Tablo'da, OECD üyesi ülkelere gelen yabancı öğrenciler içerisinde en fazla nüfus yoğunluğuna sahip olanlar, ilk beşe girenlere ilişkin sıralama esas alınarak düzenlenmiştir. Bu sıralamadan da ortaya çıkan sonuca göre ülkelerin sahip oldukları yoğunluklu öğrenci potansiyelinde coğrafi yakınlığın, ekonomik ortaklığın, kurumsal birlikteliğin önemli belirleyiciler olduğu görülmektedir. Avustralya'da bulunan yabancı öğrencilerin üçte birinden fazlasının Asya-Pasifik ülkelerinden olduğu, Fransa'nın geçmişten kaynaklanan nedenlerden dolayı Afrika'dan öğrenci aldığı ve özellikle eski dominyonlarından olan Fas'lı (%11.8) ve Cezayirlilerin (%10.9) ilk iki sırayı aldığı görülmektedir. Coğrafi yakınlık faktörünün etkisi İspanya'da Fransa ve Almanya'dan, Japonya'da ise Çin'den (%45.6) ve Kore'den (%33) gelenlerin çoğunlukta olmasından anlaşılmaktadır. Burada Almanya'nın durumu Türklerin ilk sırada (%15.2) yer almaları nedeniyle farklılık göstermektedir.

Almanya'da ilk sırada bulunan yabancı öğrencilerin coğrafi olarak uzak olan Türkiye'den gelen öğrenciler olması, geçmişte gerçekleştirilmiş işçi göçü ve İran'dan siyasi göçlerin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Almanya'da bulunan Türk öğrencilerin çoğu sürekli oturma hakkı bulunanlardan oluşmaktadır. ABD'li öğrencilerin ise sadece Kanada ve Yeni Zelanda'da sıralamaya girebilmeleri ileri sürülen argümanları desteklemektedir. ABD'nden giden öğrenci yoğunluğunun diğer ülkelerde az olmasının diğer bir nedeni de Amerika'nın günümüzde en yoğun öğrenci çeken cazibe merkezi olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Öğrenim amaçlı giden öğrencilerin ne kadarının geriye dönmeyerek kaldıklarını belirlemek tam olarak mümkün olmamakla birlikte, bu duruma ışık tutması bakımından ABD'de yapılan bir araştırmanın sonuçları durumun açıklığa kavuşması bakımından yardımcı olabilmektedir. ABD'de 1988-96 yılları arasında doktora yapan yaklaşık 55.000 öğrenci üzerinde (Bu araştırma içine Güney Amerika, Ortadoğu ve Afrika'dan gelenler dahil değildir.) yapılan anket sonuçlarına göre bu öğrencilerden ortalama olarak %37'sinin ülkelerine dönme niyetinde oldukları, %63'ünün kalmayı planladığı ve %39'unun ise eğitim süreci içinde çeşitli alanlarda teklif aldıkları ve kesin kalacakları belirlenmiştir. Bu ülkeye Asya bölgesinden gelen öğrenci sayısı, Avrupa'dan gelenlerden beş kat daha fazladır ve kalmayı planlayanların oranı Asyalılarda, Avrupa ve Kuzey Amerikalılara göre daha yüksektir. Çin'den gelenlerde kalmayı planlayanların oranı %85.5'iken, Hindistanlılarda %79.1, Almanya'dan gelenlerde %55.7 dir (NSF, 1998: 1-4).

Ülkelerin eğitim amaçlı olarak gönderdikleri öğrencilerden geri dönmeyenlere bakıldığında, Çin'den kendi imkanları, devlet bursu veya çeşitli kurumlar kanalı ile 1978-99 yılları arasında gelişmiş ülkelere gönderilen 400.000 öğrencinin sadece 100.000'inin geriye döndüğü görülmektedir. 1998 yılında giden 36.000 kişiye karşılık dönen sayısı 9.046 dır. Ülkeye geri dönenlerin oranı ortalama %33'dür. Geriye dönmeyenlerin %53.3'ü ABD'nde, %16.7'si Japonya'da, %25.7'si Kanada, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve Avustralya'da, %4.3'ü ise diğer ülkelerde bulunmaktadır (Guochu ve Wenjun, 2002: 192-3). 1950 yılından beri insan kaynaklarını gelişmiş ülkelere kaybeden Hindistan'ın (Ortadoğu ülkelerine de önemli sayıda giden insan gücü bulunmaktadır.) ABD'ndeki nitelikli göçmen insan gücünün yaklaşık %13.4'ünü oluşturduğu görülmektedir (Gayathri, 2002: 202). Bu oranlar eğitim amaçlı giden öğrencilerden ne kadar önemli bir kısmının dönmeyerek yüksek nitelikli insan göçüne neden olduğunu göstermektedir.

## V.Değerlendirme ve Sonuç

Ülkelerin gelişmelerini sürdürebilmeleri için ekonomide, teknolojiye ve bilimsel alanlardaki spesifik meslek gruplarında duydukları yüksek nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamaları gerekmektedir. Nitelikli insan gücü gereksinimini daha yoğun hisseden gelişmiş ülkeler, bu amaçla stoklarını arttırabilmek ve yeni teknolojiler üreterek ülkeler arasındaki rekabette üstünlük sağlayabilmek için özellikle yabancı nitelikli insan gücünü çekebilmek amacıyla, bu yöndeki hareketliliği kolaylaştırıcı çeşitli esnek uygulamalara yöneldikleri görülmektedir. Bunun en önemli kaynağını da geliştirmekte olan ülkelerin yurtdışına eğitim amaçlı gönderdikleri öğrencilerin önemli kısmının geriye dönmeyerek büyük ölçüde beyin göçüne dönüştükleri anlaşılmaktadır.

Göç hareketlerindeki temel amacın bireysel beklentilerdeki faydayı maksimize edebilmek olduğu bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda insanların hareket özgürlüklerinin kısıtlanmaması gerektiği ve bunun evrensel bir insani hak olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde de belirtilmektedir. Hem insani bir hak hem de bireysel faydayı optimum kılmak bakımından olumlu görülmesine karşın, bu hareketliliğin dünya ekonomisinde iktisadi bakımdan bir çok etkiye neden olduğu da bilinmektedir. Ancak, meydana getirdiği etkileri ortaya koymaya yönelik kesin bulgular olmamakla birlikte, bu hareketliliğin bazı olası sonuçlarını belirtmek mümkündür.

Başta geliştirmekte olan ülkeler olmak üzere birçok ülke, teknolojik alanda veya ihtiyaç duyulan diğer belirli alanlarda eleman yetiştirilmesi için öğrencilerini yurtdışındaki gelişmiş merkezlere yüksek kaliteli işgücünün daha ucuza karşılanması amacı ile göndermektedir. Bunlardan özellikle doktora düzeyindekiler araştırma projelerine katılarak ülkeye teknoloji transferini gerçekleştirebilmektedirler. Teknoloji transferi olayının yanı sıra, çalışmaları süresince iyi dil bilmeleri nedeniyle yerli insanlarla etkileşimde bulunarak onların sosyo ve kültürel koşullarını daha iyi öğrenebilmektedirler. Bu bilgilendirme, iki ülke arasında ekonomik ve kültürel alanlarda ideal birer elçi olmalarını sağlayabilir. Nitekim Avustralya'nın büyük ölçüde Asya kökenli öğrenci almasının ardında bu yatmaktadır (Tremblay, 2002: 64).

Küreselleşme süreci perspektifinde de ilk zamanlarda gelişmekte olan ülkelerin yüksek nitelikli insanların dış ülkelerdeki yüksek gelir arayışı ile oralara yönelmelerinin küresel refaha katkıda bulunabilecekleri ileri sürülmekteydi. Ancak daha sonra, yapılan değerlendirmelerde gelişmekte olan ülkelere nitelikli insan sermayesinin kaybedilmesi halinde ekonomik büyüme oranının gerilediği belirlenmiştir. 1960-1990 yılları arasında 111 ülkeyi kapsayan bir araştırmada elde edilen bulgulara göre, insan gücünün eğitim seviyesinin artması durumunda kişinin çıktılarında %5-%15 arasında bir artış olduğu, düşük eğitilmiş olmasının ise hem ekonomik büyümeyi yavaşlattığı hem de yoksulluğu arttırdığı belirlenmiştir (Lowell ve Findlay, 2001: 4). Bu, ülkelerin insan kaynaklarını kaybetmelerinin yanında, onların ekonomiye ve ülke gelişmesine yapabilecekleri katkılardan da (üretim ve vergi gibi) yoksun kalmalarına neden olur. Örneğin, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin bu nitelikteki insan kaybından dolayı yaklaşık 10 milyar dolar kayba uğradığı ve GSYİH'nın yıllık %0.37 düşük gerçekleşmesine neden olduğu hesaplanmaktadır (Meyer, 2002: 216). Hindistan'ın beyin göçünden yıllık kaybı 2 milyar doları bulmaktadır. Çin'in öğrenci harcamalarından yıllık kaybı ise 1.6 milyar dolardır (Guochu ve Wenjun, 2002: 195). Bu nedenle ülkeler hem maddi, hem de beşeri sermaye olmak üzere önemli kayba uğramaktadırlar.

Yüksek öğrenim görmeleri için yurtdışına gönderilen öğrencilere önemli miktarlarda harcama yapılmasına karşılık, geriye dönen öğrenci sayısındaki önemli kayıplar, eğitime yapılan kamusal desteğin azaltılması yönündeki görüşlere de hız kazandırılabilir (Gençler, 2002: 6).

Bir kişinin göç ederek ülkesine geriye dönmemesi ile ülke onun fiziki varlığı ve üretim kapasitesinden yoksun kalmakla birlikte, bu insanların göç sonrasında ülkesi ile bağlarını kopardıkları durum ise nadir olarak görülmektedir. Bu kişiler alanlarında sahip oldukları bilgileri eski arkadaşları ve eğitim kurumları ile paylaşmaktadırlar. Dışarıya daha önce göç etmiş olanlar ile ilişkileri geliştirirler, uluslararası alanda bilgi değişimini sağlamak için uluslararası kuruluşlar ile ilişki kurulmasına yardımcı olurlar. Yabancı kuruluşlar ile ortak yatırımların gelişmesine katkıda bulunabilirler (Regets, 2001: 9,14). Geriye dönmeleri durumunda ise ülkenin eğitilmiş insan sermayesinin artmasına, teknoloji transferine, verimliliğe, yabancı yatırımların gelmesine katkı sağlayabilirler.

Yurtdışındaki kişiler bulundukları sürede elde ettikleri gelirlerden yaptıkları tasarrufların bir kısmını geride kalan ailelerine destek veya yatırım amaçlı olarak kendi ülkelerine gönderirler ve böylece ödemeler dengesine de olumlu katkı sağlarlar (yurtdışında bulunan Türk işçilerinin gönderdikleri işçi dövizleri gibi). Gönderilen işçi dövizleri tutarı bilinmekle birlikte, yüksek nitelikli olanların ne kadar gönderdikleri bilinmemektedir. Ayrıca bunların tasarruf eğilimleri de bilinmemektedir. Çünkü onların havale ettikleri miktarlar da bu genel yekunun içinde bulunmaktadır. Bu nitelikte olanların bulundukları sosyal ortama kolaylıkla adapte olabilmeleri, ailelerinin de yanlarında bulunmaları sebebiyle, ülkeye göndermek amacıyla tasarruf eğilimlerinin diğer göçmenlere göre daha düşük oldukları belirtilebilir. Fakat bunların gelirlerinin diğerlerine göre oldukça yüksek olması, tasarruflarının da yüksek olabileceği olasılığını doğurmaktadır. ABD'de bulunan Hintlilerin, Hindistan bonolarına yaptıkları yüksek orandaki yatırımlar gibi (Lowell ve Findlay, 2001: 7-8).

Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde eğitim gören yabancı öğrenci sayısındaki yoğunlaşma, gittikleri eğitim kurumlarının daha da popüleritelerinin artmasına ve gelecekte de bu yöndeki eğilimin sürmesine katkıda bulunurlar.

Giden öğrenciler, eğitim kurumlarına yaptıkları ödemeler ile de bu kurumları finansal bakımdan güçlendirmelerinin yanında konaklama ve boş zamanlarında yaptıkları harcamalarla da o ülkeye önemli girdi sağlamaktadırlar. 1999-2000 akademik yılında ABD'nde eğitim amaçlı bulunan yabancı öğrencilerin Amerikan ekonomisine yaptıkları katkı 12.3 milyar dolardır (Tremblay, 2002: 63).

Eğitim amacıyla gelen öğrencilerin finansmanı bireysel, kamusal veya çeşitli kurumlar kanalıyla yapılmasına rağmen, bunlar geriye dönmeyerek kaldıklarından, bulundukları ülke hiçbir harcamada bulunmaksızın bedelsiz insan kaynağı stokunu arttırmaktadır. Aynı zamanda gelenler genellikle, ülkelerinin gelecek vadeden en parlak öğrencilerinden seçilmektedirler ve bu durum ev sahibi ülkeye, bunların içinden iş piyasalarının ihtiyaç duyduğu insan gücünü seçebilme imkanı sağlamaktadır. Nitekim başta ABD olmak üzere birçok Avrupa ülkesi düşük nitelikli emek göçünü engellemek amacıyla uyguladıkları katı vize politikalarına karşın, yüksek nitelikli insan kaynaklarını güçlendirebilmek, bunların çalışma veya yerleşmelerini sağlamak, diğer ülkelere karşı avantajlı duruma geçebilmek amacıyla öncelikle süreli kalabilmelerini sağlayabilmek için vize rejimlerini esnekletmektedirler. ABD

1965'lerden itibaren vize rejiminde nitelikli insanların göç etmelerinde kolaylıklar\* sağlama yoluna gitmiştir. 1990 yılından itibaren de uzman kişiler için H1B vize tipi uygulamaya konmuştur ve yılda 195 bin kişiye izin verilmesini içeren bu sistem ile çalışma izni verilebilmektedir. En katı vize uygulamasına sahip olan ve yaklaşık 7 milyon yabancı kökenli insana ev sahipliği yapan Almanya'nın, diğer Avrupa ülkeleri gibi yeni göçmen işçiler için duyduğu isteksizliğe ortak olmakla birlikte, son zamanlarda iş piyasalarında meydana gelen gelişmeler ile enformasyon teknolojisi alanında ki nitelikli insan gücü açığı, bu alandaki meslek sahibi yabancılara beş yıl süre ile çalışma izni sağlayan "Green Card" uygulamasını Ağustos 2000 tarihinden itibaren başlatmasına neden olmuştur. İngiltere'de ise yabancılarla ilgili ilk kısıtlayıcı düzenleme 1905\*\* yılında yapılmış ve 1980 yılına kadar da bu çerçeveye sadık kalınarak çeşitli zamanlarda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ancak zamanla enformasyon teknolojisi, iletişim ve elektronik sektörlerinde ortaya çıkan eleman ve yeni teknoloji üretme ihtiyacı, eksikliğin giderilmesi ve rekabet ortamında başarılı olabilmek amacıyla, bu sektörlerdeki meslek sahibi olanlara, firmaların yurtdışındaki diğer kuruluşlarından eleman transfer etmelerine, bu alanlarda yatırım projeleri sunabilecek veya sermaye getirebilecek olanlara herhangi bir kota sınırlamasına tabi olmaksızın Ekim 1991 tarihinden itibaren çalışma izni verilmeye başlanmıştır (Rollason, 2002: 327-330; Glover vd., 2001: 20). Hollanda'da ise yabancılara vergi indirimi uygulamasına gidilmiş, vergi oranları %35'den %30'a indirilmiştir (Home Office, 2002: 114). Gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan vize ve göç yasalarındaki kısıtlamanın amacı, gelişmekte olan ülkelerden ekonomik ve diğer amaçlarla gelebilecekleri engellemektir. Ancak yabancı insan gücüne ihtiyaç oluştuğunda ise ihtiyaç duyulanların ülkeye gelişini kolaylaştırmak için her türlü esnekliğin sağlandığı görülmektedir (Örneğin İngiltere'deki çalışma izni "work permit" süresi başlangıçta dört yıl iken beş yıla çıkarılmış ve ülkede dört yıl çalışma iznine tabi olarak kalmış olanlara sürekli oturma hakkı da verilebilmektedir).

Yüksek nitelikli insanlar bilimsel ve teknolojik alanda yeni gelişmelerin gerçekleştirilmesine ve dolayısıyla bulundukları ülkenin gelişmesine de önemli katkıda bulunurlar. ABD'de yapılan belirmelere göre doktora diplomasına sahip olanların %46.8'inin akademik sektörde istihdam edildikleri, yabancılarda ise bu oranın ırk ve etnik ayrımına göre %38.2 ile %53.9 arasında değiştiği belirtilmektedir (NSF, 2001: 2). Lisans üstü eğitim almış yabancı uyrukluların yarıya yakınının akademik çevrelerde istihdam edildikleri bilinmektedir. Ancak yabancı öğrencilerin belirli programlarda yoğunlaşmaları ve onlara olan talebin artarak sürmesinin, ülkenin kendi insan potansiyelinin bu alanlarda yoğunluğunun azalmasına neden olduğu belirtilmektedir. Yapılan bir ekonometrik çalışmada da yabancı öğrencilerdeki bir birimlik artışın ABD vatandaşı Asya kökenli olanlarda 0.07 oranında azalmaya yol açtığı sonucu belirlenmiştir (Regets, 2001: 18-19).

Göç edenler, göç ettikleri ülkede iş piyasalarındaki yüksek nitelikli insanlara yönelik talebe ilişkin sıkıntının azalmasına da yardımcı olurlar. Böylece ekonomide esnek bir ortamın oluşmasında katkı sağlarlar (Tremblay, 2002: 63). Meydana getirdikleri ekonomik faaliyetlerden oluşan değer ile de hem gelir elde ederler, vergi verirler ve genel ifadeyle de ülkenin cari hasılasına katkıda bulunurlar.

Ancak yabancı işgücüne olan talebin artması durumunda, iç piyasada klasik arz ve talep yaklaşımında olduğu gibi yerli insanlara olan talebin azalmasına ve yüksek nitelikli mesleklerde çalışanların ücretlerinde düşmeye de neden olabilmektedirler (Regets, 2001: 15; Glover vd., 2001: 36). Bu yaklaşım kişinin ülkeye dönmesi durumunda da aynı negatif etkiyi yapabilmektedir. Çünkü iç piyasada nitelikli insan gücü arzının düşük olması bu mesleklerdeki ücretlerinin olması gerekenden fazla artmasına neden olduğundan, bunlar dönüşleri ile ücretleri aşağıya doğru çekici etkide bulunabilirler.

Yabancı işgücü bulunduğu ülkenin insanları ile arasında kültürel farklılıklara sahip olmasından dolayı bazı olumsuz gelişmelerin gerçekleşebilmesine de neden olabilmektedir. Nitekim yabancılarda bazı alanlardaki yoğunluğu, teknolojik alanlarda yerli işgücünün yer almasında bazı engellemeler oluşturabilmektedirler. Aynı zamanda yabancı doğumlu hocaların eğitim kurumlarında görev almaları, yerli öğrencilerin onların aksanlarını kavrayabilmelerinde zorluk çekmelerine neden olabilmektedir. İşyerlerinin yabancılarda sahipliğinde olması durumunda ise aralarında varolan etnik

\* Sürekli oturma hakkı taşımayan ancak, istihdam edilmeyi sağlayan ondokuz çeşit vize uygulaması bulunmaktadır.

\*\*Göç mevzuatına ilişkin ilk düzenlemelerin esasını 1880-1905 yılları arasında Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan Yahudi karşıtı politikalarla olan reaksiyon sonucunda uygulamaya geçirilmiştir. Yabancılarla ilgili ilk düzenleme 1905 yılında gerçekleştirilerek, 1953 yılında da ekonomik veya yerleşmek amacıyla gelen yabancılara karşı kısıtlama getirilmiştir. İngiliz Uluslar Topluluğundan gelenlere hiç bir kısıtlama uygulanmazken 1973 yılından itibaren bu ülkelerden gelenlerde vize kapsama alınmıştır.

farklılaşmadan dolayı, işyerinde yerli çalışanlara ayrımcı uygulamaların olabileceği de ileri sürülmektedir. Hernekadar belirtilen bu zorluklarla karşı karşıya kalabilmek mümkün gözükse de, yüksek nitelikli göçmenlere yönelik olarak birçok ülkede önemli sayılabilecek siyasi tepkiler gözlenmemektedir (Regets, 2001: 20).

Yapılan değerlendirmelerden çıkarılan sonuçlara göre beyin göçü bakımından en önemli potansiyel grubu oluşturan öğrencilerin geri dönmeleri durumunda en yüksek faydayı onları istihdam eden ülkeler sağlamaktadır. Gelecekte de gelişmiş ülkelerin demografik ve ekonomik trendlerinden meydana gelecek insan gücü açığı ve artan küreselleşme hareketlerinin doğal bir sonucu olarak, gelişmekte olan ülkelere doğru bu nitelikte hareketliliğin yoğunlaşacağı ve beraberinde daha birçok kompleks etkiye de neden olabileceği beklenmektedir (Lowell ve Findlay, 2001: 28).

Eğitim amaçlı öğrenci göçündeki kaybı azaltabilmek için gelişmekte olan ülkelerin üniversitelerini daha kaliteli hale getirmeleri gerekir. Ayrıca işsizlik endişesi ile ülkelerine dönmeyenlere Hindistan'da uygulandığı gibi, uygun ücretle istihdam garantisi sağlanmalıdır, (Kurtuluş, 2000: 185, 183). Bu yöndeki çabalara kamu kuruluşlarının yanında özel sektör kuruluşları da katılmalıdırlar. Aynı zamanda insanları, doğdukları ülkede çalışmaktan veya yaşamaktan alıkoyan ekonomik, teknolojik, bilimsel, sosyal, kültürel, siyasal olumsuzluklar giderilerek elverişli ortam oluşturulmalıdır.

#### Yararlanılan Kaynaklar

- CHENG, L. & YANG, P.Q. (1998), "Global Interaction, Global Inequality and Migration of the Highly Trained to the United States", *International Migration Review*, Fall Vol: 32, No: 3. P. 626-653.
- DEDIJER, S. (1968), "Early Migration", *The Brain Drain*, Ed. Walter Adams, NewYork, The Macmillan Company. P. 9-28.
- Home Office. (2002), *Secure Borders, Safe Haven Integration with Diversity in Modern Britain*, Secretary of State for the Home Department, Norwich. P. 1-136.
- GAYATHRI, V. (2002), "Rethinking High-Skilled International Migration: Research and Policy Issues for India's Information Economy", *International Mobility of the Highly Skilled*, Paris: OECD Proceedings. P. 201-212.
- GENÇLER, A. (2002), "The Economical and Social Aspects of Highly-Skilled Human Capital Activity in Global Economy", *Globalisation and Sustainable Development International Scientific Conference*, 1-3 July Varna. P. 1-10.
- GLOVER, S.&C. GOTT&A. LOIZILLON&J. PORTES&R. PRICE&S.SPENCER&V. SRINIVASON&C. WILLIS. (2001), *Migration: an economic and social analysis*, Home Office, RDS Occasional Paper No: 67, London. P. 1-68.
- GUOCHU, Z.& L. WENJUN. (2002), "International Mobility of China's Resources in Science and Technology and Its Impact", *International Mobility of the Highly Skilled*, Paris: OECD Proceedings. P. 189-200.
- KURTULUŞ, B. (2000), "Dünya Biliminin Merkezi: A.B.D", *Prof.Dr.Nusret Ekin'e Armağan TÜHİS Yay.*, No: 38. P.177-185.
- LOWELL, B. & A. M. FINDLAY. (2001), *Migration of Highly Skilled Persons From Developing Countries: Impact and Policy Responses*, Draft Synthesis Report, Project Int/ 01/M09/UKM, International Labour Office, June 1, Geneva. P.1-34.
- MEYER, J. B. (2002), "Migration of Skilled and Highly Skilled Workers South Africa: A Case Study", *International Mobility of the Highly Skilled*, Paris: OECD Proceedings. P. 213-221.
- National Science Foundation (NSF). (1998), *Statistical Profiles of Foreign Doctoral Recipients in Science and Engineering: Plans to Stay in the United States*, by Jean M. Johnson, Arlington, VA, November, <http://www.nsf.gov/sbe/srs/stats.htm>.

- ..... (2001), Division of Science Resources Studies Issue Brief, by Thomas Haffer and Lance Selfa, July 13, <http://www.nsf.gov/sbe/srs/cdse/start.htm>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2001). SOPEMI: *Trends in International Migration: Continuous reporting System on Migration, Annual Report*, Paris. P. 1-368.
- .....(2002). Policy Brief, International Mobility of the Highly Skilled, July 2002, Paris. P.1-8.
- REGETS, M. C. (2001), Research and Policy Issues in High-Skilled International Migration: A Perspective with Data from the United States, *National Science Foundation, Arlington and IZA*, Discussion Paper No. 366, September, Bonn. P. 1-31.
- ROLLASON, N. (2002), "International Mobility of Highly Skilled Workers: The UK Perspective", *International Mobility of the Highly Skilled*, Paris: OECD Proceedings. P. 327-339.
- TREMBLAY, K. (2002), "Student Mobility Between and Towards OECD Countries: A Comparative Analysis", *International Mobility of the Highly Skilled*, Paris: OECD Proceedings. P. 39-67.